

UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI
FACULTATEA DE DREPT
ȘCOALA DOCTORALĂ

PROTECȚIA JURIDICĂ A PATRIMONIULUI CULTURAL ÎN DREPTUL COMPARAT

⟨ rezumat al tezei de doctorat ⟩

Conducător științific:
Prof. univ. dr. Valeriu M. CIUCĂ

Doctorand:
Dr. Vlad VIERIU

IAȘI, 2020

CUPRINSUL TEZEI

INTRODUCERE _____ 7

CAPITOLUL I. PROLEGOMENE. FUNDAMENTELE INTERDISCIPLINARE ALE STUDIULUI PROTECȚIEI PATRIMONIULUI CULTURAL ÎN DREPTUL COMPARAT. _____ ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

SECȚIUNEA I.1. DELIMITĂRI CONCEPTUALE. ETIMOLOGII. ____ ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

SECȚIUNEA I.2. ELEMENTE DIACRONICE. EVOLUȚIA PREOCUPĂRILOR PENTRU PERPETUAREA PATRIMONIULUI CULTURAL ȘI RELIGIOS. _____ ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

Subsecțiunea I.2.1. Preistoria și Antichitatea. _____ Error! Bookmark not defined.

Subsecțiunea I.2.2. Evul Mediu. _____ Error! Bookmark not defined.

Subsecțiunea I.2.3. Epoca Modernă. _____ Error! Bookmark not defined.

Subsecțiunea I.2.4. Epoca Contemporană. _____ Error! Bookmark not defined.

SECȚIUNEA I.3. RESORTURILE MITOLOGICE, TEOLOGICE, ANTROPOLOGICE, SOCIOLOGICE ȘI FILOSOFICE ALE PERPTUĂRII PATRIMONIULUI CULTURAL. _____ ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

Subsecțiunea I.3.1. Perspectivele mitologică și teologică. ____ Error! Bookmark not defined.

§ I.3.1.1. Mitologia. _____ Error! Bookmark not defined.

§ I.3.1.2. Religiile civilizațiilor precreștine. _____ Error! Bookmark not defined.

§ I.3.1.3. Creștinismul. _____ Error! Bookmark not defined.

§ I.3.1.4. Islamul. _____ Error! Bookmark not defined.

§ I.3.1.5. Sacru și profan în patrimoniul cultural. ____ Error! Bookmark not defined.

Subsecțiunea I.3.2. Perspectiva antropologică. _____ Error! Bookmark not defined.

Subsecțiunea I.3.3. Perspectiva sociologică. _____ Error! Bookmark not defined.

Subsecțiunea I.3.4. Perspectiva filosofică. _____ **Error! Bookmark not defined.**

SECȚIUNEA I.4. ELEMENTE DE GEOGRAFIE CULTURALĂ ȘI JURIDICĂ A EUROPEI

CONTEMPORANE. _____ **ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.**

Subsecțiunea I.4.1. „Harta patrimoniului cultural” al Europei. **Error! Bookmark not defined.**

Subsecțiunea I.4.2. Europa contemporană a religiilor și confesiunilor. __ **Error! Bookmark not defined.**

Subsecțiunea I.4.3. Elemente de geografie juridică. _____ **Error! Bookmark not defined.**

CAPITOLUL AL II-LEA. CONSIDERAȚII GENERALE PRIVIND DREPTUL CONTEMPORAN AL PATRIMONIULUI CULTURAL ÎN CULTURILE JURIDICE NAȚIONALE STUDIATE. _____ **ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.**

SECȚIUNEA II.1. DREPTUL FRANCEZ. _____ **ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.**

Subsecțiunea II.1.1. Evoluția dreptului patrimoniului cultural în Franța. **Error! Bookmark not defined.**

§ II.1.1.1. Reglementările anterioare. _____ **Error! Bookmark not defined.**

§ II.1.1.2. Code du patrimoine. _____ **Error! Bookmark not defined.**

Subsecțiunea II.1.2. Clasificarea patrimoniului cultural în dreptul francez. _____ **Error! Bookmark not defined.**

SECȚIUNEA II.2. DREPTUL ITALIAN. _____ **ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.**

Subsecțiunea II.2.1. Evoluția dreptului patrimoniului cultural în Italia. __ **Error! Bookmark not defined.**

Subsecțiunea II.2.2. Codice dei beni culturali e del paesaggio. Presentare generală.
_____ **Error! Bookmark not defined.**

Subsecțiunea II.2.3. Patrimoniul cultural în dreptul italian. Accepțiuni. _ **Error! Bookmark not defined.**

Subsecțiunea II.2.4. Bunurile culturale. Noțiune și clasificare. Bunurile peisagistice.
_____ **Error! Bookmark not defined.**

Subsecțiunea II.2.5. Tutela bunurilor culturale. _____ **Error! Bookmark not defined.**

§ II.2.5.1. Verificarea și declararea interesului cultural. _____ **Error! Bookmark not defined.**

§ II.2.5.2. Supravegherea. _____ **Error! Bookmark not defined.**

§ II.2.5.3. Inspecția. _____ **Error! Bookmark not defined.**

§ II.2.5.4. Protecția. _____ **Error! Bookmark not defined.**

§ II.2.5.5. Conservarea. _____ **Error! Bookmark not defined.**

§ II.2.5.6. Tutela indirectă și alte forme de protecție. _ **Error! Bookmark not defined.**

Subsecțiunea II.2.6. Circulația bunurilor culturale. _____ **Error! Bookmark not defined.**

Subsecțiunea II.2.7. Punerea în valoare a bunurilor culturale. **Error! Bookmark not defined.**

Subsecțiunea II.2.8. Exproprierea bunurilor culturale în dreptul italian. _ **Error! Bookmark not defined.**

Subsecțiunea II.2.9. Viziunea proprie dreptului italian al patrimoniului cultural. _ **Error! Bookmark not defined.**

SECȚIUNEA II.3. DREPTUL ROMÂNESC. _____ **ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.**

Subsecțiunea II.3.1. Evoluția reglementărilor privind patrimoniul cultural în România.
_____ **Error! Bookmark not defined.**

§ II.3.1.1. Secolul al XIX-lea. Primele măsuri. _____ **Error! Bookmark not defined.**

§ II.3.1.2. Evoluția dreptului patrimoniului cultural românesc în Secolul al XX-lea. _____ **Error! Bookmark not defined.**

Subsecțiunea II.3.2. De lege ferenda – Codul patrimoniului cultural al României. **Error! Bookmark not defined.**

CAPITOLUL AL III-LEA. PATRIMONIUL CULTURAL IMOBIL ÎN DREPTUL COMPARAT. _____ **ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.**

SECȚIUNEA III.1. ARHEOLOGIA. DESCOPERIRILE ARHEOLOGICE ȘI PATRIMONIUL ARHEOLOGIC. _____ **ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.**

Subsecțiunea III.1.1. Dreptul francez. _____ **Error! Bookmark not defined.**

§ III.1.1.1. Elemente diacronice și introductive. _____ **Error! Bookmark not defined.**

§ III.1.1.2. Definiția patrimoniului arheologic. _____ **Error! Bookmark not defined.**

§ III.1.1.3. Arheologia preventivă. _____ **Error! Bookmark not defined.**

Subsecțiunea III.1.2. Dreptul italian. _____ **Error! Bookmark not defined.**

§ III.1.2.1. Patrimoniul arheologic în lumina dreptului italian. __ **Error! Bookmark not defined.**

§ III.1.2.2. Cercetarea arheologică. _____ **Error! Bookmark not defined.**

§ III.1.2.3. Descoperirile accidentale. _____ **Error! Bookmark not defined.**

§ III.1.2.4. Arheologia subacvatică. _____ **Error! Bookmark not defined.**

Subsecțiunea III.1.3. Dreptul românesc. _____ **Error! Bookmark not defined.**

§ III.1.3.1. Concepte și clasificări în sânul patrimoniului arheologic al
României. _____ **Error! Bookmark not defined.**

§ III.1.3.2. Regimul juridic al bunurilor arheologice imobile. **_Error! Bookmark not defined.**

§ III.1.3.3. Regimul juridic al bunurilor arheologice mobile. **_Error! Bookmark not defined.**

SECȚIUNEA III.2. MONUMENTELE ISTORICE. _____ **ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.**

Subsecțiunea III.2.1. Dreptul francez. _____ **Error! Bookmark not defined.**

§ III.2.1.1. Definiții specifice. _____ **Error! Bookmark not defined.**

§ III.2.1.2. Clasificări în domeniul monumentelor istorice în cultura juridică
franceză. _____ **Error! Bookmark not defined.**

§ III.2.1.3. Regimul juridic al monumentelor istorice în dreptul francez. **__ Error!
Bookmark not defined.**

Subsecțiunea III.2.2. Dreptul italian. _____ **Error! Bookmark not defined.**

Subsecțiunea III.2.4. Dreptul românesc. _____ **Error! Bookmark not defined.**

§ III.2.4.1. Definiția legală a monumentelor istorice. **Error! Bookmark not defined.**

§ III.2.4.2. Clasificarea monumentelor istorice în dreptul românesc. **_____ Error!
Bookmark not defined.**

§ III.2.4.3. Clasarea și declasarea monumentelor istorice. **_____ Error! Bookmark not
defined.**

§ III.2.4.4. Drepturile reale asupra monumentelor istorice. **_____ Error! Bookmark not
defined.**

§ III.2.4.5. Zona de protecție a monumentelor istorice. **Error! Bookmark not defined.**

CAPITOLUL AL IV-LEA. PATRIMONIUL CULTURAL MOBIL ÎN DREPTUL COMPARAT. REGIMUL JURIDIC AL BUNURILOR CULTURALE MOBILE.

_____ **ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.**

SECȚIUNEA IV.1. DREPTUL FRANCEZ. _____ **ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.**

Subsecțiunea IV.1.1. Arhivele. _____ **Error! Bookmark not defined.**

Subsecțiunea IV.1.2. Bibliotecile. _____ **Error! Bookmark not defined.**

Subsecțiunea IV.1.3. Muzeele. _____ **Error! Bookmark not defined.**

Subsecțiunea IV.1.4. Exportul bunurilor culturale mobile. ___ **Error! Bookmark not defined.**

SECȚIUNEA IV.2. DREPTUL ITALIAN. _____ **ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.**

SECȚIUNEA IV.3. DREPTUL ROMÂNESC. _____ **ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.**

Subsecțiunea IV.3.1. Conceptele specifice. _____ **Error! Bookmark not defined.**

Subsecțiunea IV.3.2. Clasificarea bunurilor culturale mobile. **Error! Bookmark not defined.**

Subsecțiunea IV.3.3. Drepturile reale asupra bunurilor culturale mobile. **Error! Bookmark not defined.**

Subsecțiunea IV.3.4. Obligațiile propter rem privind bunurile culturale mobile. __ **Error! Bookmark not defined.**

Subsecțiunea IV.3.5. Circulația bunurilor culturale mobile. __ **Error! Bookmark not defined.**

§ IV.3.5.1. Vânzarea și schimbul. _____ **Error! Bookmark not defined.**

§ IV.3.5.2. Cedarea folosinței. _____ **Error! Bookmark not defined.**

§ IV.3.5.3. Liberalitățile și succesiunea. _____ **Error! Bookmark not defined.**

§ IV.3.5.4. Exportul. _____ **Error! Bookmark not defined.**

Subsecțiunea IV.3.6. Revendicarea și restituirea bunurilor culturale mobile. ____ **Error! Bookmark not defined.**

Subsecțiunea IV.3.7. Fondul Arhivistic Național al României. _____ **Error! Bookmark not defined.**

CONCLUZII. CONSIDERAȚII FINALE PRIVIND DIMENSIUNEA ȘI NATURA JURIDICĂ A DREPTULUI PATRIMONIULUI CULTURAL. _____ **11**

BIBLIOGRAFIE _____ **22**

Introducere

Actualmente, societatea contemporană resimte tot mai pregnant nostalgia patrimoniilor culturale pierdute și imperativul salvărdării patrimoniilor existente, o tendință a civilizației umane care a apărut încă din Epoca Antică, dar care a cunoscut o evoluție pronunțat ascendentă începând cu perioada Renașterii, pentru a deveni o constantă a politicii statelor moderne începând cu Secolul al XIX-lea, adoptată ulterior la nivel internațional în diferite tratate și convenții. Privită diacronic și istoric, protecția patrimoniului cultural apare ca fiind o sublimă expresie a bunăstării și evoluției civilizației umane, substanțială și evidențiată în cele mai

pașnice și prospere perioade istorice. Dimpotrivă, tot istoria a confirmat faptul că războiul, crizele economice și politice precum și subdezvoltarea au creat întotdeauna medii ostile până la distrugere patrimoniului cultural universal, fără a ne mai gândi la implacabila eroziune provocată de scurgerea timpului sau de nevinovatele cataclisme naturale produse în timp. Din nefericire, în ciuda admirabilelor eforturi de reconstrucție și restaurare, patrimoniul cultural este naturalmente o resursă neregenerabilă în substanța sa primordială, originară. Salvarea destinului patrimoniilor culturale create presupune necesarmente o nouă creație, o nouă idee, un nou principiu, indiferent dacă acesta se orientează spre prezervarea momentului materiei, sau, dimpotrivă, spre restaurarea acesteia.

Ideea alcătuirii unei teze de doctorat care să urmărească tratamentul juridic al patrimoniului cultural în dreptul comparat nu îmi aparține. Ea a reprezentat propunerea conducător de doctorat, inspirată de minime preocupări anterioare ale mele în sfera ineditelor reglementări recente, internaționale și interne, privind patrimoniul cultural imaterial. În ciuda eforturilor depuse pentru a găsi cea mai echilibrată formă a lucrării, situată între amplitudinea acestei noi arii a studiului dreptului și constrângerile metodologice și cronologice ale redactării unei teze de doctorat, alegerea domeniului de cercetare al tezei a fost mai mult decât inspirată, atât pentru faptul că acesta implică o necesară perspectivă interdisciplinară precum și inevitabile cercetări pe frontiera dintre diferite ramuri de drept, unele dintre acestea din afara sferei dreptului privat, cât mai ales pentru faptul că știința autohtonă a dreptului patrimoniului cultural este lipsită de o literatură juridică de specialitate pe măsura întinderii legislației în domeniu sau a importanței patrimoniului cultural din România.

Urmărind stadiul actual al cercetării, privind dintr-o perspectivă strict comparatistă, teza doctorală de față este, cu certitudine, o noutate, acest fapt nepunând câtuși de puțin în umbră toate preocupările juriștilor și specialiștilor români pentru variate elemente de drept al patrimoniului cultural din alte culturi juridice din Europa și din lume. Tot un fapt sunt și prea puțin evoluatelor preocupări academice pentru înființarea unei discipline științifice a dreptului patrimoniului cultural, în condițiile în care, privind spre mediul universitar juridic al Franței spre exemplu, regăsim chiar un întreg program de master - Droit du patrimoine culturel¹ - dedicat acestei tot mai importante ramuri de drept, o frumoasă expresie a preocupărilor științifice juridice pentru poate cea mai valoroasă resursă ce alimentează cultura, civilizația și

---

¹ <https://www.universite-paris-saclay.fr/fr/formation/master/droit-du-patrimoine-culturel-0#presentation-m2>, 13 ianuarie 2019.

fericita existență a ființei umane în timp. Stadiul doctrinar actual în domeniul dreptului patrimoniului cultural stă în antiteză cu o evoluție mult mai energică a cadrului normativ autohton, adoptat în întâmpinarea necesităților universale ale creațiilor de patrimoniu începând cu primii ani ai Secolului al XXI-lea. Din păcate, cel puțin până la acest moment, cultura juridică românească nu a deosebit un drept al patrimoniului cultural privit ca o ramură de drept de sine stătătoare, lucru prea puțin criticabil din perspectivă comparatistă, atât timp cât nici sisteme naționale de drept precum cel francez sau cel italian nu au făcut-o. Însă, spre deosebire de cele două modele anterior invocate, dreptul românesc al patrimoniului cultural rămâne, cel puțin pentru moment, în așteptarea Codului patrimoniului cultural al României, o compilație eterogenă de acte normative, lipsită de un set de principii unitar asumate, eficiente pro parte, înfrânte adesea de dispoziții vitriolante sau contradictorii cu caracter administrativ, risipite într-o inflaționistă și instabilă reglementare a mediului construit, citadin și extracitadin deopotrivă.

Structura tezei propune o perspectivă în două secvențe asupra patrimoniului cultural, fiecare dintre acestea apropiindu-se decisiv de izvoarele materiale ale dreptului patrimoniului cultural, respectiv de izvoarele formale ale acestuia, într-o firească succesiune comparatistă. Prima parte a tezei, concentrată într-un capitol dedicat prolegomenelor, reprezintă o introducere în arhitectura arhitravelor patrimoniului cultural universal și ale dreptului acestuia, urmărind a deschide calea unei cât mai bune înțelegeri dintr-o perspectivă multiplă: conceptuală, etimologică, istorică, mitologică, teologică, antropologică, sociologică, filosofică sau geo-juridică. Cea de-a doua parte a tezei cuprinde analiza comparatistă propriu-zisă a dreptului patrimoniului cultural în culturile juridice franceză, italiană și română și este alcătuită dintr-un capitol ce reunește elementele generale ale fiecărei reglementări naționale, privite într-o perspectivă diacronică, într-o dimensiune compozită, pe de o parte și alte două capitole – partea specială a dreptului patrimoniului cultural – ce se deosebesc în funcție de ancestralul criteriu al movabilității, de neeludat, nici în această materie: patrimoniul cultural imobil și patrimoniul cultural mobil. Alegerea culturilor juridice anterior amintite nu este deloc întâmplătoare, de vreme ce vorbim despre statele depozitare ale celor mai numeroase și faimoase patrimonii culturale ale omenirii, despre civilizații avansate în dezvoltarea tehnicilor și mijloacelor legale de protejare a patrimoniului cultural, despre sisteme naționale de drept ce au întemeiat în timp veritabile tradiții legislative în sfera protecției legale a bunurilor de patrimoniu, despre veritabile surse de aculturație juridică pentru alte culturi juridice naționale ale Europei sau ale lumii, într-o perioadă în care preocupările în domeniu au devenit tot mai importante.

Metoda de cercetare utilizată în cuprinsul cercetării, vademecum de tradiție al școlii doctorale privat-comparatiste de la Iași, consacrată chiar înainte de susținerea celei dintâi teze în acest domeniu, rămâne cea a școlii dreptului organic sau a școlii hermeneuticii organice a dreptului roman comparat. Metodologia hermeneuticii organice a dreptului comparat cuprinde o succesiune ordonată de șapte trepte pe care, venind în întâmpinarea celor care nu au cunoscut-o, le vom enumera:

- primum dividam - prezentarea integrală (lectura) și, eventual, rezumarea (summa) textului;
- secundum ponam casum – evidențierea unei cazuistici reale sau fictive;
- tertium historiam regulae explorabo – studiul evoluției istorice a regulii de drept;
- quartum comparabo – realizarea unei comparații, pe axa orizontală, între norma ce face obiectul exegezei juridice și texte de lege aparținând altor culturi și sisteme juridice;
- quintum colligam – realizarea exegezei juridice propriu-zise prin analiză gramaticală și contextualizare, ceea ce presupune, la rândul ei, cercetări pluridisciplinare; de asemenea, identificarea sensului teologico-filosofic și a acelora social și politic, precum și, eventual, a sensului obscur;
- sextum opponam et quaestio – cercetarea posibilelor obiecțiuni la raționamentul implicat de text și lămurirea eventualelor contradicții după metoda dialectică (teză – antiteză - sinteză);
- septimum queram, brocardum et de lege ferenda – cercetarea justificărilor dreptului sancționat de textul în cauză prin expunerea argumentelor și a excepțiilor, inclusiv exceptio exceptionis causa, cu observarea finală a principiilor generale, a brocardurilor și cu eventuala propunere de lege ferenda, în cadrul analizei incursiv-receptive, ceea ce implică raportarea textului la politica legislativă actuală.²

Este cert, nu vom fi urmat întocmai succesiunea treptelor metodologice, însă, mai devreme sau mai târziu, fiecare dintre acestea va fi fost atinsă. Vom fi redat și rezumat amplele texte normative ce alcătuiesc littera dreptului patrimoniului cultural, o vom fi căutat interpretată și aplicată în cazuistica existentă, vom fi urmărit parcursul istoric al devenirii normelor juridice ce alcătuiesc acest nou drept, pe axa verticală a istoriei universale a dreptului, vom fi observat

² Valerius M. CIUCĂ, *Lecții de drept privat comparat. O introducere în hermeneutica organică a dreptului privat comparat*, vol. I, Editura Fundației Axis, Iași, 2003, pp. 97-98.

modele normative extranee, pe unele en passant, însă pe cel francez, cel italian sau cel britanic cu obstinația specifică cercetării comparatiste aplicate.

Dincolo de perspectiva diacronică asupra dreptului patrimoniului cultural și de prezentarea spectrului pozitiv actual al acestui domeniu de reglementare, finalitatea tezei de față o reprezintă surprinderea naturii juridice hibride a principalelor instituții juridice ce reflectă realitatea cultural-patrimonială, cu observarea distincțiilor proprii fiecărei culturi juridice analizate.

Structură și conținut.

Există, dintr-un anumit punct de vedere, o „știință” a patrimoniului cultural, care se plămădește dintr-o sumă amplă și diversă de câmpuri științifice. Istoria, arheologia, antropologia, sociologia, filosofia și istoria credințelor religioase, geografia, muzeologia, economia și marketingul vin împreună pentru a susține una dintre cele mai nobile dimensiuni a existenței umane pe pământ, cea a conștiinței trecutului. Pluridisciplinaritatea științei patrimoniului cultural este desăvârșită de o substanțială dimensiune juridică, privită atât în

spectru normativ pozitiv, dar și prin prisma eforturilor celor care, începând cu Secolul al XIX-lea au creat o literatură juridică particulară dedicată conservării și punerii în valoare a patrimoniului cultural.

În lumina raportului necesar de cauzalitate între izvoarele materiale și cele formale ale dreptului, analiza și exegeza normelor juridice ce alcătuiesc dreptul patrimoniului cultural nu pot fi concepute în afara cunoașterii elementelor de sorginte antropologică, socială, politică, economică, filosofică, etică etc. care le alimentează existența și forma de expresie. Particularitățile însemnate ale dreptului patrimoniului cultural, izvorând din complexitatea și profunzimea valorilor pe care bunurile culturale le înmagazinează, nu pot fi ignorate nici din rațiunile obiective ale conservării și punerii în valoare a bunurilor de patrimoniu, dar nici din perspectiva realizării cadrului juridic optim pentru atingerea obiectivelor amintite. Importante prin vechimea lor, relevanța lor științifică, anvergura monumentală, valoarea artistică, funcția sacramentală sau vocația spirituală, bunurile de patrimoniu transgresează sfera strict patrimonial-pecuniară pentru a se situa într-un spațiu al valorilor metafizice.

Prolegomenele cercetării propriu-zise, prim capitol și parte „generală” a tezei de față, deschid calea unui inerent studiu interdisciplinar. Partea „specială” va fi dedicată comparației propriu-zise, în plan orizontal, pentru a uni dreptul românesc al patrimoniului cultural cu două dintre cele mai reprezentative, sub acest aspect, culturi juridice naționale din lume – dreptul francez și dreptul italian. Însă, pentru a deschide calea unei atare explorări, se impun o suită de demersuri preliminare cu scopul de a elucida terminologia și sensurile specifice științei patrimoniului cultural, de a observa evoluția preocupărilor materiale și juridice pentru conservarea și punerea în valoare a patrimoniului cultural, de a cartografia această lume prin lentila interesului pentru bunurile de patrimoniu și, nu în ultimul rând, de a căuta resursele antropologiei, sociologiei, filosofiei și teologiei universale, pentru a le așeza ca un necesar fundament al oricărei hermeneutici organice a dreptului, a dreptului patrimoniului cultural, în cazul de față.

În arhitectura prezentului studiu introductiv și al tezei, în ansamblul ei, în spatele inevitabilelor forme și a succesiunii raționale a tratării în spirit comparatist, structura de rezistență o reprezintă, așa cum am mărturisit și în introducere, metodologia proprie hermeneuticii organice a dreptului privat comparat. Pentru o exegeză autentică a textelor de lege adoptate în sfera protecției patrimoniului cultural, un domeniu de reglementare neepuizat în prezent și atât de perfecționabil, se impun o serie de considerații inițiale cu privire la

accepțiunile proprii ariei de cercetare comparatistă. În acest sens, în cele ce urmează vom căuta definițiile și etimologiile necesare pătrunderii în conținutul pur al instituțiilor consacrate în câmpul diligențelor de jure pentru perpetuarea și valorificarea patrimoniului cultural. Cu o atenție aparte ne vom apleca asupra dogmelor semantice ce configurează o suită restrânsă a sensurilor în discursul cu privire la patrimoniul cultural cu vocație religioasă, culturală, care nu este deloc neglijabilă. Așadar, studiul nostru va demara cu o analiză terminologică, semantică și etimologică a dreptului patrimoniului cultural, o ramură care, deși nu a fost consacrată formal în literatura de specialitate³, păstrează această vocație. Cuvintele cheie ale reglementării se regăsesc în formulările legale, sens în care acest capitol anticipează comparația pură a textelor din sistemele juridice francez, italian și cel românesc. Vom descoperi succesiv conținutul ideatic al unor sintagme consacrate precum „patrimoniul cultural”, „monument istoric”, „patrimoniul cultural mobil”, „patrimoniul cultural imaterial” etc.

Urmărind realizarea unei structuri articulate a explorării coparatist-organice a dreptului patrimoniului cultural, am ajuns la concluzia că partea specială a acestei lucrări, odată epuizate fiind necesarele prolegomene, este dependentă de propria-i antecameră, de alcătuirea unui capitol special dedicat propriei sale părți „generale”, dincolo de amintitele prolegomene. Aceasta este misiunea acestui capitol secund și anume de a aduce împreună, într-o sinopsă a elementelor începătoare ale observării fiecărei culturi juridice naționale avute în plan, aspecte privind evoluția recentă a normelor, sediul juridic al materiei, conceptele fundamentale și marile clasificări. În plan orizontal, vom avea în vedere, succesiv și în această ordine, dreptul francez, ca un tribut adus celei mai reprezentative culturi juridice din macrosistemul dreptului civil și unuia dintre cele mai luxuriante spații ale civilizației mondiale, dreptul italian, pentru viziunea-i originală asupra bunurilor culturale, urmând a ne retrage, ca de fiecare dată, în forul dreptului autohton, desăvârșind astfel comparația noastră cvadripartită.

Capitolul al doilea rămâne singurul capitol în care analiza noastră va fi ordonată în plan orizontal, geografico-juridic, pentru motivul de a nu suprima perspectivele unitare asupra dreptului patrimoniului cultural în spațiile anterior amintite, pentru a nu o frânge între domeniile sedimentate ale patrimoniului cultural – imobil, mobil, imaterial – sau, cu atât mai puțin, între

---

³ Deschizători de drumuri în acest sens par a fi cei de la Universitatea Paris-Saclay, cei care propun licențiaților un program de studii de master unic în Franța – *M2 Droit du patrimoine culturel* – pluridisciplinar, spre a le conferi absolvenților o cunoaștere teoretică și practică a dreptului patrimoniului cultural utilă în activitatea profesională. Potrivit aceleiași surse, caracterul pluridisciplinar al acestui domeniu presupune o situație a dreptului patrimoniului cultural la confluența dintre trei dimensiuni ale dreptului: dreptul public, dreptul privat și dreptul internațional. Achiesăm întru totul. În acest sens a se vedea <https://www.universite-paris-saclay.fr/fr/formation/master/droit-du-patrimoine-culturel-0#presentation-m2>, 25 septembrie 2016.

diferitele categorii periferice naționale specifice. O altă abordare ar fi fost realmente dificilă, de vreme ce, deși privesc aceleași realități ale actualității culturale, dintr-o perspectivă normativă și jurisprudențială, viziunile proprii fiecărui spațiu asupra căruia ne îndreptăm atenția diferă. În urma acestui capitol, dedicat cu predilecție fiecărei culturi juridice naționale, vor urma altele trei, construite de această dată pe criterii substanțiale consacrate, respectiv patrimoniul cultural imobil, cu ale sale arheologie și monumente istorice și patrimoniul cultural mobil. Considerăm că această structură este superioară celei strict orizontale, pentru că are vocația de a aduce comparația cât mai aproape de fiecare instituție și chiar de fiecare normă în parte, ceea ce nu s-ar fi întâmplat dacă am fi optat pentru epuizarea prezentării dreptului patrimoniului cultural în fiecare dintre cele patru sisteme juridice naționale. Delimitarea marilor domenii ale patrimoniului cultural a fost realizată în lumina clasificărilor specifice dreptului românesc, nu identice, dar nici esențialmente diferite de celelalte. De altfel, subliniem ab initio existența unei structuri universale a principalelor concepte, instituții și rațiuni ce delimitează un drept comun al patrimoniului cultural, a cărui existență este strâns legată de prerogativele universale ale ființei umane de a se bucura de amprenta culturală a trecutului, de dreptul său la cultură.

Clasificarea bunurilor în funcție de criteriul movabilității datează cel puțin din momentul istoric al publicării, în forum la Roma, a *Lex duodecim tabularum*. Gaius subliniază la rândul său importanța acestei clasificări, reiterând cele două termene consacrate în vechiul drept roman pentru a dobândi bunuri prin uzucapiune, respectiv doi ani pentru fonduri și clădiri și un an pentru bunurile mobile⁴. Ideea unei importanțe mai mari a valorilor imobiliare s-a conturat încă din Epoca Veche a dreptului roman⁵, importanță reală care, deși relativizată de evoluția și dinamica accelerată a economiei omenești și a raporturilor juridice ce-i asigură funcționarea, rămâne și astăzi un criteriu cu relevanță juridică.

Diviziunea patrimoniului cultural în funcție de criteriul movabilității bunurilor ce îl alcătuiesc este proprie dreptului patrimoniului cultural, însă ea aduce în lumină valențe inedite ale movabilității și ale importanței reale, așezându-le pe acestea în umbra valorii culturale a bunurilor respective, a cărei substanță apare adesea ca fiind incompatibilă cu evaluarea în bani, străină teleologic de aceasta. De principiu, importanța patrimonial-pecuniară a bunurilor culturale ar trebui să se situeze în urma importanței lor patrimonial-culturale, însă inșaiabilitatea ființei umane, pe fondul conștientizării precare a vocației ei ontologice de a fi

⁴ GAIVS, *Institutiones*, II, 42 (traducere, studiu introductiv, note și adnotări de Aurel N. Popescu, Editura Academiei Republicii Socialiste României. București, 1982)

⁵ Valerius M. CIUCĂ, *Drept roman...*, vol. I, p. 360.

homo culturalis înainte de a fi homo oeconomicus, o transformă adesea pe aceasta într-un inamic feroce, indolent cu rea-credință, în căutarea unei prosperități efemere. În altă ordine de idei, valoarea culturală a bunurilor de patrimoniu nu depinde de natura lor mobilă sau imobilă, pentru că, spre deosebire de fundus, nepieritor într-o accepțiune juridică pragmatică și important tocmai pentru acest motiv din cele mai vechi timpuri, siturile arheologice și monumentele istorice ce alcătuiesc patrimoniul cultural universal imobil sunt destructibile. Totuși, în pofida celor susținute anterior, în tipare normative diverse și în lumina specificului patrimoniului cultural universal, toate culturile juridice din lume reglementează distinct situația bunurilor culturale imobile, față de cea a bunurilor imobile, tratament diferit izvorând din chiar natura lucrurilor, din aptitudinea lor de a fi mișcate și de a ne bucura de ele și de a le proteja pentru movabilitatea lor.

În Franța, Code du patrimoine, în contexte normative diferite, trasează o distincție clară între immeubles și objets mobiliers, la fel cum aceasta există și între biens archéologiques immobiliers și biens archéologiques mobiliers. În cuprinsul Codicei de drepturi culturale e del paesaggio, codificarea italiană a dreptului patrimoniului cultural, este omniprezentă distincția dintre beni immobili și beni mobili, una dintre clasificările inevitabile ale conceptului unificator al beni culturali. În dreptul britanic, de asemenea, regăsim un regim juridic diferențiat între objects, indiferent de profilul lor în spectrul patrimoniului cultural, pe de o parte, și categoriile consacrate ale patrimoniului cultural imobil – historic buildings, ancient monuments, archeological areas, wrecks etc. Dreptul românesc al patrimoniului cultural nu se îndepărtează nici acesta de deosebirea pe care o avem în vedere. Clasificarea se descoperă expressis verbis în titlul Legii nr. 182/2000 privind protejarea patrimoniului cultural național mobil, act normativ sediu al tratamentului juridic al bunurilor culturale mobile, reluat, pro parte, în unele dispoziții ale Legii nr. 6/2008 privind regimul juridic al patrimoniului tehnic și industrial. Cealaltă categorie, a patrimoniului cultural imobil este reglementată în cuprinsul unor acte normative distincte dedicate siturilor arheologice, în contextul larg al patrimoniului arheologic și monumentelor istorice, subcategoriile ale căror sfere de cuprindere nu sunt decât mulțimi intersectate de elemente.

De o deosebită complexitate, accepțiunea sintagmei „patrimoniu cultural mobil” se conturează în lumina legii într-o geneză elaborată, semnificațiile abstracte fiind însoțite de de o amplă exemplificare a categoriilor de bunuri ce alcătuiesc această „parte” a patrimoniului cultural național. Potrivit prevederilor art. 1 alin. (2) din lege, patrimoniul cultural național cuprinde ansamblul bunurilor identificate ca atare, indiferent de regimul de proprietate asupra

acestora, care reprezintă o mărturie și o expresie a valorilor, credințelor, cunoștințelor și tradițiilor aflate în continuă evoluție; cuprinde toate elementele rezultate din interacțiunea, de-a lungul timpului, între factorii umani și cei naturali.

Concluzii. Considerații finale privind dimensiunea și natura juridică a dreptului patrimonialului cultural.

Dreptul patrimonialului cultural s-a afirmat treptat ca un capitol de specialitate în studiul dreptului, îndeosebi în școlile culturilor juridice naționale care îl prețuiesc, precum cea franceză exempli gratia, dar mai ales ca o resursă auxiliară sine qua non în implementarea oricăror măsuri și politici pentru descoperirea, conservarea, restaurarea, protejarea și punerea în valoare a patrimonialului cultural la nivel național și internațional. În altă ordine de idei, știința normelor speciale dedicate patrimonialului cultural se afirmă în cea mai expresivă și utilă manieră în ampla și complexa disciplină a patrimonialului, alături de alte multiple și variate contribuții științifice din domenii precum cel al antropologiei, istoriei, arheologiei, artei, științelor restaurării

patrimonial-culturale, arhitecturii, ingineriei etc. Eforturile științifice diferite susțin acțiunile și demersurile pozitive de conservare, restaurare și punere în valoare. Dreptul patrimoniului cultural rezidă deopotrivă în ipostaza-i pozitivă, a normativității eficiente, în vigoare, dar și în suportul științific special ce s-a dezvoltat împreună cu dreptul însuși, antrenând nu doar concepte și instituții juridice pure, proprii sau împrumutate din diferitele ramuri ale dreptului, ci și o multitudine de noțiuni, concepte, temeuri, rațiuni și argumente izvorând din științele conexe ale studiului dreptului precum antropologia juridică, sociologia juridică, filosofia dreptului sau geografia juridică, ceea ce am încercat la rândul nostru a surprinde în capitolul inițial.

Toate cele afirmate anterior reprezintă o concluzie ce privește dreptul patrimoniului cultural în unitatea, universalitatea și diversitatea sa deopotrivă. Studiul comparatist în limite rezonabile, concentrat asupra culturilor juridice naționale franceză, italiană și română, ne-au permis să observăm, într-o relevantă dar neexhaustivă proporție, stadiul actual al evoluției dreptului patrimoniului cultural. Am descoperit pe această cale instituții comune, izvorând din rațiuni unice, indispensabile oricărui sistem de protecție în domeniul patrimoniului cultural, am observat similitudini cu subtile note de distincție, am evaluat modele diferite de abordare a reglementării în domeniul acesta și am apreciat efectele vizibile ale aculturației juridice, atât de lege lata, cât și de lege ferenda. Înaintea altor concluzii privind dreptul patrimoniului cultural privit în amplitudinea sa, vom prezenta mai jos ultimele reflecții concludente pentru fiecare dintre culturile juridice studiate.

În dreptul francez, am observat ab initio adoptarea unui Code du patrimoine, absența din titlu a unui superfluu „cultural” reflectând expresiv intensitatea cu care această națiune depozitară a unuia dintre cele mai vaste patrimonii culturale ale lumii și-a însușit conceptul de „patrimoniu”. Înscris în spiritul preferinței accentuate a legiuitorului francez pentru opera de codificare legislativă, Code du patrimoine surprinde negativ prin relativa lipsă de organicitate a acestuia, codul fiind mai degrabă rezultatul unei tehnici legislative de reunire a unor acte normative preexistente, într-o succesiune oarecum ordonată, cu minime rezultate de sinteză în căutarea unei tratări coordonate a domeniilor specifice ale patrimoniului cultural. Reglementarea franceză este vastă, atât sub aspect legislativ cât și „reglementar” și într-o continuă adaptare la noile realități ale vieții culturale franceze și universale. Aceasta acoperă toate ariile patrimoniului cultural de interes actual, atât pe cele consacrate, cât și pe cele relativ noi. Fără a fi de referință, modelul francez rămâne un reper necesar al perfecționării dreptului patrimoniului cultural.

Modelul italian este, din punctul nostru de vedere, superior celui francez. Având responsabilitatea dăinuirii celui mai important patrimoniu cultural național dintre toate statele lumii, reprezentând un spațiu pe care se situează vestigiile unor ilustre civilizații ale istoriei antice și medievale, inspirată de o puternică și veche tradiție în domeniul protejării patrimoniului cultural, cultura juridică italiană se situează în vârful realizărilor pe care dreptul patrimoniului cultural le-a atins. Avându-și sediul principal în Codice dei beni culturali e del paesaggio, dreptul italian al patrimoniului cultural este o veritabilă operă de sinteză a normelor și instituțiilor, prin prisma unei viziuni ordonate și coerente asupra esențelor de natură culturală care dau substanță științei patrimoniului cultural, în ansamblul ei. Sistemul dreptului patrimoniului cultural italian este unul integrat, într-o structură mai amplă ce reunește ambianța naturală cu obiectivele de patrimoniu și peisajul citadin. De asemenea, codificarea italiană surprinde prin suplețea acesteia, valorificând într-o manieră optimă principiile proporționalității și subsidiarității, oferind spațiu de afirmare rațiunii judecătorului. În fine, un indiciu relevant pentru anvergura culturii juridice italiene a patrimoniului cultural este dat de dimensiunea remarcabilă a literaturii juridice de specialitate în acest domeniu, o veritabilă „școală italiană” afirmându-se în acest domeniu.

În ciuda unui nivel de dezvoltare economică mai redus decât al statelor occidentale anterior amintite, în siajul unui trecut nu atât de glorios precum cel pe care l-au cunoscut teritoriul Franței sau al Italiei, în ciuda unui interes mai scăzut pentru a investi în patrimoniul cultural autohton, reglementarea românească a patrimoniului cultural este cel puțin satisfăcătoare, dacă nu chiar de apreciat. Soarta patrimoniului cultural românesc pare a fi mai degrabă vitregită de nivelul scăzut de educație, de corupție, de lipsa de interes, de lipsa de finanțare, de modalitatea de implementare a normelor existente și mai puțin de calitatea normelor ce alcătuiesc cadrul legal autohton. Observăm existența unei elite care deține știința salvagădării patrimoniului și reușește să inspire adaptarea legii pentru atingerea, cel puțin la nivel teoretic, a acestui obiectiv, însă nu întotdeauna s-a reușit acest lucru.

Dreptul patrimoniului cultural nu poate fi situat, în integritate, în vreuna dintre marile ramuri ale dreptului public sau privat, dată fiind complexitatea naturală a acestui vast și variat domeniu de reglementare. Nu împărtășim orientarea potrivit căreia dreptul patrimoniului cultural este un domeniu special al dreptului administrativ, pentru simplul motiv că nu este, în ciuda profilului actelor normative ce constituie sediul celor mai numeroase dintre normele ce-l alcătuiesc. O sensibilă preponderență a litigiilor de contencios administrativ ce se poartă asupra bunurilor de patrimoniu nu este, din punctul nostru de vedere, un criteriu suficient pentru a

stabili natura administrativă a dreptului patrimoniului cultural. Și nu înclină decisiv balanța în acest sens nici inerența reglementării unei complexe arhitecturi instituționale înființate, dezvoltate și susținute pentru a implementa politicile publice în domeniul protejării, restaurării și punerii în valoare a patrimoniului cultural.

Într-o altă perspectivă, dreptul pozitiv al patrimoniului cultural poate fi privit ca un drept al limitelor exercițiului dreptului de proprietate, al oricăror alte drepturi reale și chiar a simplei folosințe cedate, cu titlu oneros sau cu titlu gratuit, în temeiul acordului de voință a părților. Limitele exercițiului dreptului de proprietate au însoțit, ab initio, însuși dreptul de proprietate, devenind tot mai observabile odată cu evoluția civilizațiilor, evidențiată de această dată în dezvoltarea mediului citadin, construirea marilor obiective de infrastructură sau ameliorarea exploatarea resurselor funciare. În dreptul roman, exempli gratia, limitele exercitării dreptului de proprietate imobiliară au fost recunoscute în scopul garantării utilizării de către alți proprietari a propriilor fonduri, indiferent dacă aceste fonduri aparțineau persoanelor particulare sau făceau parte din domeniul public. Cauza limitelor anterior amintite o reprezentau fie raporturile de vecinătate, fie interesul public pentru crearea unor servituți sau chiar pentru expropriere⁶. În dreptul patrimoniului cultural, cauza primordială a oricărei limite instituite asupra exercițiului dreptului de proprietate, a oricărui alt drept real sau a dreptului de folosință având ca obiect bunurile culturale o reprezintă însăși perpetuarea existenței acestor bunuri sau, de ce nu, însăși existența lor, în sine. Apoi se succed toate celelalte toate celelalte atribute care aparțin universalității persoanelor prezente și viitoare care sunt îndreptățite a se bucura, mai devreme sau mai târziu, de vocația culturală a acestor bunuri.

Este dreptul patrimoniului cultural o ramură de drept? Răspunsul este negativ, chiar în ciuda unității și uniformizării tot mai accentuate a dreptului patrimoniului cultural în sânul disciplinei omonime. Ramurile de drept sunt concepte consacrate în teoria generală a dreptului a căror idenitate este dată de o suită de variabile juridice precum obiectul de reglementare, metoda de reglementare, calitatea subiectelor sau caracterul prevalent al normelor. Sub toate aspectele de mai sus dreptul patrimoniului cultural prezintă o deosebită complexitate și varietate. Astfel, urmărind obiectul de reglementare al diferitelor norme ce-l alcătuiesc, acesta reunește deopotrivă raporturi juridice patrimoniale și raporturi juridice nepatrimoniale. Metoda de reglementare este, în proporție substanțială, cea de subordonare, însă rămân semnificative raporturi în care legiuitorul plasează subiectele drepturilor pe o poziție de egalitate juridică.

⁶ Valerius M. CIUCĂ, *Drept roman...*, vol. I, p. 386.

Calitatea subiectelor, specială sau nespecială, alternează în funcție de finalitatea normelor, al căror caracter este, de cele mai multe ori, unul imperativ, dat fiind faptul că însăși rațiunea de a exista a dreptului patrimoniului cultural este una imperativă. Pentru a reveni asupra răspunsului la întrebarea inițială, vom afirma faptul că dreptul patrimoniului cultural nu are vocația unei ramuri de drept, ci se constituie ca un veritabil domeniu de reglementare, o arie în care se împletesc organic fragmente speciale aparținând fiecărei ramuri de drept, într-o unitate ranforsată de principiile fundamentale ale conservării, protejării și punerii în valoare a patrimoniului cultural și cu o identitate aparte tot mai pronunțată, augmentată perpetuu de conștiința de sine a umanității contemporane în căutarea diacronică a propriei sale identități, culturi, civilizații. Înfrățirea distinctă a dreptului patrimoniului cultural nu trebuie căutată în planul tehnic al ramurilor și al subramurilor de drept, din care acesta își extrage seva juridică, ci în dimensiunea organică a idealurilor culturale care sunt mai presus de comunele drepturi și obligații, prin prisma cărora bunurile culturale nu ar fi altceva decât niște bunuri sau, în cele mai nefericite cazuri, niște ruine, epave, vechituri. Interesul cultural generează dreptul patrimoniului cultural utilizând toate instrumentele juridice pe care evoluția curentă a dreptului, cu toate ramurile sale, le poate pune la dispoziție. Dreptul este astfel una dintre numeroasele științe care se reunesc pentru a alcătui marea știință a patrimoniului cultural.

Una dintre întrebările inițiatice pentru adoptarea temei de față și întocmirea lucrării care-și va afla sfârșitul în următoarele apropiate pagini este dacă dreptul patrimoniului cultural aparține dreptului public sau dreptului privat. Evoluția dreptului în contemporaneitate a apropiat tot mai mult cele două mari și artificiale diviziuni ale dreptului iar astăzi, cu atât mai mult, nu mai putem afirma existența dreptului public sau a dreptului privat în stare pură. Privind dreptul patrimoniului cultural în ansamblul său, observăm că acesta reunește într-un echilibru optim atât rigorile dreptului public, cât și spiritul dispozitiv al dreptului privat, într-un echilibru regăsit prin aplicarea ideală a principiului proporționalității. Cu alte cuvinte, disciplina patrimoniului cultural s-a născut în intimitatea spațiilor private, unde a fost descoperită și a fost apropiată treptat, pe fondul renașterilor culturale și științifice succesive, în spațiul public al interesului general al umanității pentru a sa istorie culturală. Această evoluție a modelat inerent și dreptul patrimoniului cultural, subțind treptat trunchiul prerogativelor particulare asupra bunurilor culturale odată cu adoptarea unor constrângeri tot mai pronunțate asupra exercițiului dreptului de proprietate sau al oricăror altor drepturi de sorginte privată. Dar în ciuda acestei tendințe de relativă „expropriere” în favoarea interesului public pentru protejarea, conservarea și punerea în valoare a patrimoniului cultural, fibra privatistă a dreptului patrimoniului cultural

a rămas neatinsă în esența ei atât timp cât drepturile și interesele persoanelor particulare asupra bunurilor culturale sunt recunoscute și apărate, mai puțin în situația când imperative prevalente de ordin cultural nu impun intervenția puterii publice. Pentru a conchide sub acest aspect, afirmăm cu tărie faptul că dreptul patrimoniului cultural este și va rămâne esențialmente un drept privat, ameliorat substanțial prin norme aparținând diferitelor ramuri ale dreptului public. Un studiu privatist-comparatist asupra dreptului patrimoniului cultural nu este inadecvat, ba, dimpotrivă, este esențialmente necesar.

O altă concluzie necesară a studiului nostru privește dimensiunea universalistă a dreptului patrimoniului cultural. Asemenea protejării mediului înconjurător și a dreptului mediului ce însoțește această mișcare ce animează întreaga umanitate, dreptul patrimoniului cultural a cunoscut un vector accelerat de internaționalizare, în concordanță de sens cu toate celelalte eforturi ale națiunilor pentru integrarea tuturor vestigiilor culturale și a creațiilor omului într-un patrimoniu universal cu privire la care, în abstract fiecare ființă umană deține prerogative egale. De la primele idei revoluționare ale lui Victor Hugo și până la ultimele convenții internaționale încheiate de state pentru perfecționarea măsurilor în favoarea patrimoniului cultural, filosofia patrimoniului cultural a înaintat în aceeași direcție, atât la nivelul fiecărei entități naționale de drept, al jurisdicțiilor naționale care au adoptat și ameliorat cadrul normativ al patrimoniului cultural, cât și la nivel internațional, pe fondul încheierii de tratate și convenții care au stabilit noi și noi principii, reguli și finalități în domeniul protejării, restaurării și exploatării optime a patrimoniului cultural. De asemenea, nu putem trece cu vedere și dinamica remarcabilă a raporturilor și situațiilor juridice în sfera patrimoniului cultural la nivel internațional, una dintre cele mai recente și mai interesante mișcări în acest sens fiind cea care a luat naștere pe fondul tot mai pronunțatei pretenții ale unor națiuni pentru recuperarea patrimoniilor pierdute în urma unor rapturi culturale istorice. Cea mai recentă dispută a renăscut, după inițierea unor demersuri în anii 1980, cu privire la binecunoscutele „marmuri Elgin”, piese decorative desprinse din structura Parthenonului și a Erecteionului din Atena la începutul Secolului al XIX-lea și transportate în Imperiul Britanic de la acea vreme, astăzi exponate de vârf în expoziția permanentă a British Museum. Grecia, patria de origine a vestigiilor de pe Acropole, a reușit să obțină negocierea repatrierii sculpturilor, pe fondul negocierilor extinse în contextul ieșirii Regatului Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord din Uniunea Europeană. Exemplul amintit anterior se înscrie într-un remarcabil curent de restaurație patrimonială, ale cărei principii sunt în plin proces de făurire și punere în aplicare,

argumente fiind invocate deopotrivă într-un sens sau altul. Concluzia noastră sub acest aspect remarcă fatalitatea istorică benignă a legăturilor culturale între națiuni, între civilizații.

Dreptul patrimoniului cultural reprezintă un domeniu fertil pentru aculturația juridică.

Dreptul patrimoniului cultural este creația juridică ce susține memoria culturală și memoria colectivă a comunităților și a umanității.

Bibliografie

A. Tratate, manuale și monografii.

1. ACHIMESCU, Nicolae, Istoria și filosofia religiei la popoarele antice, ediția a II-a, Editura Thenopress, Iași, 2000.
2. AINIS, Michele et alii, L'ordinamento della cultura. Manuale di legislazione dei beni culturali, ed. a II-a, Giuffrè Editore, Milano, 2008.

3. ALEXANDER, Edward P, ALEXANDER Mary, *Museums in Motion: An Introduction to the History and Functions of Museums*, ed. a II-a, Altamira Press, Lanham, Plymouth, 2008.
4. ALEXANDRESCO, D  m  tre, *Droit ancien et moderne de la Roumanie;   tude de législation compar  e*, Ed. Duchemin, Libraire de Jurisprudence, Paris, 1898.
5. ALEXANDRESCO, Dimitrie, *Explica  iunea teoretic     i practic   a dreptului civil rom  n*, Atelierele grafice SOCEC & Co., 1915.
6. ANGIULI, Annamaria, CAPUTI JAMBRENGHI, Vincenzo (eds.), *Commentario al Codice dei beni culturali*, Giappichelli Editore, Torino, 2005.
7. ALIBRANDI, Tommaso, FERRI, P. Giorgio, *I beni culturali e ambientali*, Giuffrè Editore, Milano, 2001.
8. ASSMANN, Jan, *Memoria culturală: scriere, amintire   i identitate politică în marile culturi antice*, traducere de Octavian Nicolae, Editura "Universit  ii Alexandru Ioan Cuza", Ia  i, 2013.
9. AUDRERIE, Dominique, *La notion et la protection du patrimoine*, Presses Universitaires de France, Paris, 1997.
10. AUDRERIE, Dominique, *La protection du patrimoine culturel dans les pays francophones*, ESTEM   ditions Scientifiques, Techniques et Médicales, Paris, 2000.
11. AUGÉ, Marc, *Religie   i antropologie*, Editura Jurnalul literar, Bucure  ti, 1995.
12. AUTIERI, Tiziana, de PAOLIS, Maurizio et alii, *Commentario al Codice dei beni culturali e del paesaggio*, Maggioli Editore, Rimini, 2007.
13. AVRAM, Ioan, *Antropologie juridic  *, Editura Eftimie Murgu, Re  i  a, 1997.
14. Carlo AZZIMONTI, *I beni culturali ecclesiastici nell'ordinamento canonico e in quello concordatario italiano*, Edizioni Dehoniane, Bologna, 2001.
15. BABELON, Jean-Pierre et alii, *La notion de patrimoine*, Liana Levi, Paris, 1994.
16. BADY, Jean-Pierre, *Les monuments historiques en France*, Presses Universitaires de France, Paris, 1997.
17. BALAN, Marius, ROMAN Emilian Iustinian (eds.), *Patrimoniul cultural religios: legisla  ie   i jurispruden  a*, Editura Universit  ii "Al. I. Cuza", Ia  i, 2018.
18. BARBATI, Carla et alii (eds.), *Diritto del patrimonio culturale*, Il Mulino, Bologna, 2017.
19. BASDEVANT-GAUDEMET, Brigitte et alii (eds.), *Le patrimoine culturel religieux. Enjeux juridiques et pratiques culturelles*, L'Harmattan, Paris, 2006.

20. BENHAMOU, Françoise et alii (eds.), Le patrimoine culturel au risque de l'immatériel. Enjeux juridiques, culturels, économiques, L'Harmattan, Paris, 2011.
21. BILANCIA, Paola (ed.), La valorizzazione dei beni culturali. Modelli giuridici di gestione integrata, Franco Angeli Editore, 2006.
22. BÎRSAN, Corneliu, Drept civil. Drepturile reale principale în reglementarea noului Cod civil, Editura Hamangiu, București, 2013.
23. BLAKE, Janet, International Cultural Heritage Law, Oxford University Press, 2015.
24. BORKOWSKI, Andrew, Roman Law, ed. a II-a, Oxford University Press, 2003.
25. BORKOWSKI, Andrew, du PLESSIS, Paul, Textbook on Roman Law, Oxford University Press, 1994.
26. BOROI, Gabriel et alii, Instituții de drept civil în reglementarea noului Cod civil, Editura Hamangiu, București, 2012.
27. BRAVO, Carlos López, El patrimonio cultural en el sistema de derechos fundamentales, Universidad de Sevilla. Secretariado de publicaciones, 1999.
28. BROWN, Baldwin, The Care of Ancient Monuments: An Account of Legislative and Other Measures Adopted in European Countries for Protecting Ancient Monuments and Objects and Scenes of Natural Beauty and for Preserving the Aspect of Historical Cities, Cambridge University Press, 1905.
29. CABIDDU, Maria Agostina, GRASSO, Nicola (eds.), Diritto dei beni culturali e del paesaggio, Giappichelli Editore, Torino, 2007.
30. van CAENEGEM, Raoul Charles, An Historical Introduction into Private Law, Cambridge University Press, 1992.
31. van CAENEGEM, Raoul Charles, European Law in the Past and the Future : Unity and Diversity Over Two Millennia, Cambridge University Press, 2002.
32. CAMASSA, Erminia, I beni culturali di interesse religioso. Principio di collaborazione e pluralita' di ordinamenti, Giappichelli Editore, Torino, 2013.
33. CAMPANELLI, Michele, Guida al nuovo Codice dei beni culturali e del paesaggio, Halley Editore, 2004.
34. CARBONNIER, Jean, Sociologie juridique, Presses Universitaires de France, Paris, 1978.
35. CARUGNO, Giuseppe Nerio et alii (eds.), Codice dei beni culturali annotato con la giurisprudenza, ed. a II-a, Giuffrè Editore, Milano, 2006.
36. CASSANELLI, Roberto, PINNA, Giovanni (eds.), Lo stato aculturale : intorno al Codice dei beni culturali, Jaca Book, Milano, 2005.

37. CATARGIU, Magdalena, Persoanele morale fără scop lucrativ în dreptul european: studiu comparativ-istoric, Editura Hamangiu, București, 2015.
38. CHECHI, Alessandro, The Settlement of International Cultural Heritage Disputes, Oxford University Press, 2014.
39. CHIZZONITI, Antonio Giuseppe, Profili giuridici dei beni culturali di interesse religioso, Libelulla Edizioni, 2009.
40. CHRISTENSON, Andrew L., Tracing Archaeology's Past : The Historiography of Archaeology, Southern Illinois University Press, Carbondale and Edwarsville, 1989.
41. CIUCĂ, Valeriu, Repere teoretice în sociologia juridică generală – eboșe, Editura Sagittarius, Iași, 1994.
42. CIUCĂ, Valerius M., Lecții de sociologia dreptului, Editura Polirom, Iași, 1998.
43. CIUCĂ, Valerius M. (coord.) et alii, Lecții de drept privat comparat, vol. I-III, Editura Fundației Academice "Axis", Iași, 2003-2009.
44. CIUCĂ, Valerius M., Lecții introductive de hermeneutică juridică. SYLLABUS, Editura Fundației Academice "Axis", Iași, 2005.
45. CIUCĂ, Valerius M., SCRIPCARU Gheorghe, SCRIPCARU, Călin, Psihanaliză și hermeneutică juridică. O pledoarie pentru iubirea necondiționată, Editura Fundației Academice "Axis", Iași, 2005.
46. CIUCĂ, Valerius M., SCRIPCARU, Gheorghe, Individul radical, Editura Fundației Academice "Axis", Iași, 2006.
47. CIUCĂ, Valerius M., Euronomosofia, vol. I, Prolegomene la o operă în eșafodaj, Editura Fundației Academice "Axis", Iași, 2006.
48. CIUCĂ, Valerius M., Drept roman. Lecțiuni, vol. I-II, Editura Universității "Alexandru Ioan Cuza" din Iași, Iași, 2014.
49. COMPAGNON, Antoine, SEEBACHER, Jaques, Spiritul Europei, vol. I-III, Editura Polirom, Iași, 2002.
50. CONSTANTINESCO, Leontin-Jean, Tratat de drept comparat, vol. I-III, Editura All Educational, București, 1997-2001.
51. COON, Carleton S., The Story of Man: From the First Human to Primitive Culture and Beyond, ed. a II-a, Alfred A. Knoff, New York, 1962.
52. COPANS, Jean, Introducere în etnologie și antropologie, trad. în lb. română de Elisabeta Stănciulescu și Ionela Ciobănașu, Editura Polirom, Iași, 1999.
53. CORNU, Marie et alii, Patrimoine culturel et la mer. Aspects juridiques et institutionnels, t. 1-2, L'Harmattan, Paris, 2002.

54. CORNU, Marie et alii (eds.), *La revendication du patrimoine écrit. Questions juridiques et pratiques institutionnelles*, L'Harmattan, Paris, 2009.
55. CORNU, Marie et alii (eds.), *Dictionnaire comparé du droit du patrimoine culturel*, CNRS Éditions, Paris, 2012.
56. CORNU, Marie et alii (eds.), *L'inéaliénabilité des collections, performances et limites?*, L'Harmattan, Paris, 2012.
57. CORNU, Marie et alii, *Droit et patrimoine culturel immatériel*, L'Harmattan, Paris, 2013.
58. CORNU, Marie et alii, *La préservation des archives privées et l'intérêt public. Mutations et ruptures*, L'Harmattan, Paris, 2013.
59. CORNU, Marie et alii, *Code du patrimoine 2017, annoté et commenté, ediția I*, Dalloz, Paris, 2017.
60. CRANE, Susan A. (ed.), *Museums and History*, Stanford University Press, 2000.
61. CUCOȘ, Ștefan, *Drept roman*, Editura Universul Juridic, București, 2005.
62. CUQ, Édouard, *Manuel de institutions juridiques des romains, ediția a II-a*, Librairie Plon, Paris, 1928.
63. DELAFONS, John, *Politics and Preservation : A Policy History of the Built Heritage 1882 – 1996*, Routledge, London, 2005.
64. DELEANU, Ioan, *Ficțiunile juridice*, Editura All Beck, București 2005.
65. DELIÈGE, Robert, *O istorie a antropologiei. Școli, autori, teorii*, traducere de Ioan T. Bița, Editura Cartier, Chișinău, 2007.
66. DIAMONSTEIN, Barbaralee, *Buildings Reborn: New Uses, Old Places*, Harper & Row, New York, 1978.
67. DINKEL, Rene, *Encyclopédie du patrimoine: Monuments historiques, patrimoine bâti et naturel, protection, restauration, réglementation: doctrines-techniques-pratiques*, Les Encyclopédies du Patrimoine, Paris, 1997.
68. DINSMOOR, William Bell, *The Architecture of Ancient Greece: An Account of Its Historic Development*, Biblio and Tannen, New York, 1975.
69. DRÎMBA, Ovidiu, *Istoria culturii și a civilizației, vol. I-XIII*, Editura Saeculum I.O., București, 1999.
70. DROMGOOLE, Sarah, *Underwater Cultural Heritage and International Law*, Cambridge University Press, 2013.

71. DUFAUX, Janine, DUPUY Philippe, DURAND, Jean-Paul et alii (eds.), *Liberté religieuse et régimes des cultes en droit français. Textes, pratique administrative, jurisprudence*, Éditions du Cerf, Paris, 1996.
72. DURAC, Gheorghe, *Drept procesual civil*, Editura Fundației Academice "Axis", Iași, 2010.
73. DURAND, Jean-Paul, *La liberté des congrégations religieuses en France. I-III*, Éditions du Cerf, Paris, 1999-2000.
74. DURET-ROBERT, François et alii, *Droit du marché de l'art 2016/2017*, ediția a VI-a, Dalloz, Paris, 2017
75. DURKHEIM, Émile, *Formele elementare ale vieții religioase*, Editura Polirom, Iași, 1995.
76. EILERTSEN, Lill, AMUNDSEN, Arne Bugge (eds.), *Museum Policies in Europe 1990-2010. Negotiating Professional and Political Utopia*, EuNaMus Report nr. 3, p. 3.
77. ELIADE, Mircea, *Sacrul și profanul*, ed. a III-a, Editura Humanitas, București, 2013.
78. ENDE, Werner, STEINBACH, Udo, (eds.), *Islam in the World Today: A Handbook of Politics, Religion, Culture, and Society*, Cornell University Press, Ithaca & London, 2010.
79. EVSEEV, Ivan, *Enciclopedia semnelor și simbolurilor culturale*, Editura Amarcord, Timișoara, 1999.
80. FALCONE, N.A., *Il codice delle belle arti ed antichità*, Firenze, 1913.
81. FAMIGLIETTI, Gianluca, PIGNATELLI, Nicola (eds.), *Codice dei beni culturali e del paesaggio. Annotato con dottrina, giurisprudenza e formule*, ed. I, Neldiritto Editore, Roma, 2015.
82. FELICIANI, Giorgio (ed.), *Beni culturali di interesse religioso*, Il Mulino, Bologna, 1995.
83. FERRETTI, Alessandro, *Manuale di diritto dei beni culturali e del paesaggio*, ed a VII-a, Edizioni Giuridiche Simone, 2016.
84. FLORIAN, Francesco (ed.), *Legislazione dei beni culturali*. EDUcat, Milano, 2015.
85. FORNEROD, Anne, *Le régime juridique du patrimoine religieux*, L'Harmattan, Paris, 2013.
86. FORNEROD, Anne, *Funding Religious Heritage*, Ashgate Publishing Limited, 2015.
87. FORREST, Craig, *International Law and the Protection of Cultural Heritage*, Routledge, 2010.

88. FORTE, Francesco et alii, Manuale di economia e politica dei beni culturali, Rubbettino, 2004.
89. FRANCONI, Francesco et alii coord., Enforcing International Cultural Heritage Law, Oxford University Press, 2013.
90. FRIER, Pierre-Laurent, Droit du patrimoine culturel, Presses Universitaires de France, Paris, 1997.
91. FRIER, Pierre-Laurent coord., Le nouveau droit de l'archéologie préventive, L'Harmattan, Paris, 2004.
92. FRIGO, Manlio, La circolazione internazionale dei beni culturali. Diritto internazionale, diritto comunitario e diritto interno, Giuffrè Editore, 2007.
93. FUKUYAMA, Francis, Sfârșitul istoriei?, traducere de Dana Bercea, Editura Vremea, București, 1994.
94. GALLAGHER, Clarence, Canon Law and the Christian Community, Università Gregoriana Editrice, Roma, 1978.
95. GAUDEMET, Jean, Les sources du droit canonique, VIIIe – XXe siècle, Éditions du Cerf, Paris, 1993.
96. GAUDEMET, Jean, Église et Cité. Histoire du droit canonique, Éditions du Cerf-Montchrestien, Paris, 1994.
97. GAVRILUȚĂ Nicu, Antropologie socială și culturală, Editura Polirom, Iași, 2009.
98. GEERTZ, Clifford, Interpretarea culturilor. Eseuri alese, traducere de Ciprian Șiulea, Editura Tact, Cluj-Napoca, 2014.
99. GHIȚESCU, Gheorghe, Antropologie artistică, Editura Alfa, București, 2001.
100. GIDDENS, Anthony, Sociologie, Editura All, București, 2010.
101. GIRARD, Paul Frédéric, Manuel élémentaire de droit romain, Arthur Rousseau Editeur, Paris, 1906.
102. GOLDIN, Ian, KUTARNA, Chris, Age of Discovery: Navigating the Risks and Rewards of Our New Renaissance, St. Martin's Press, New York, 2016.
103. GOURMELEN, René-Jean, La protection juridique des monuments historiques: analyse et relecture d'un modèle, L'Harmattan, Paris, 2016.
104. HAMILAKIS, Yannis, The Nation and its Ruins: Antiquity, Archaeology, and National Imagination in Greece (Classical Presences), Oxford University Press, 2009.
105. HANGA, Vladimir, BOB, Mircea Dan, Curs de drept privat roman, Editura Universul Juridic, București, 2011.

106. HARWOOD, Richard, *Historic Environment Law : Planning, Listed Buildings, Monuments, Conservation Areas and Objects*, Institute of Art and Law, 2012.
107. HARWOOD, Richard, *2014 Supplement to Historic Environment Law : Planning, Listed Buildings, Monuments, Conservation Areas and Objects*, Institute of Art and Law, 2014.
108. HÉRITIER, Annie, *Genèse de la notion juridique de patrimoine culturel 1750 – 1816*, L'Harmattan, Paris, 2003.
109. HICKS, Edward, *Traces of Greek Philosophy and Roman Law in the New Testament*, Society for Promoting Christian Knowledge, London, 1896.
110. IFTIMI, Sorin, *Cercetări privitoare la istoria bisericilor ieșene. Monumente, ctitori, mentalități*, Editura Doxologia, Iași, 2014.
111. IVĂNESCU, Dumitru et alii coord., *Patrimoniu național și modernizare în societatea românească : instituții, actori strategii*, Editura Junimea, Iași, 2009.
112. JACOTĂ, Mihail, PITICARI, Gheorghe, *Drept privat roman*, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Facultatea de Drept, Iași, 1997.
113. JOKILEHTO, Jukka, *A History of Architectural Conservation*, Routledge, London & New York, 2011.
114. KANT, Immanuel, *Political Philosophy*, Mary J. Gregor ed., traducere de Allen W. Wood, Cambridge University Press, 1996.
115. KOSHAR, Rudy, *Germany's Transient Pasts : Preservation and National Memory in the Twentieth Century*, The University of North Carolina Press, 1998.
116. KOZMA, Andrei et alii, *Antropologie și cultură*, Editura Niculescu, București, 2012.
117. *Legal and Practical Measures Against Illicit Trafficking in Cultural Property : UNESCO Handbook*, International Standards Section Division of Cultural Heritage, 2006.
118. LEONE, Giovanni, TARASCO, Antonio Leo (eds.), *Commentario al codice dei beni culturali e del paesaggio*, CEDAM, Padova, 2006.
119. LEȘ, Ioan, *Sisteme judiciare comparate*, Editura All Beck, București, 2002.
120. LÉVI-STRAUSS, Claude, *Gândirea sălbatică*, traducere de I. Pecher, Editura POLIROM, București, 2011.
121. LÈVI-STRAUSS, Claude, *Antropologia și problemele lumii moderne*, traducere de Giuliano Sfichi, Editura POLIROM, București, 2011.

122. LI, Wang, *La Convention pour la sauvegarde du patrimoine culturel immatériel*, L'Harmattan, Paris, 2013.
123. LIXINSKI, Lucas, *Intangible Cultural Heritage in International Law*, Oxford University Press, 2013.
124. LONGINESCU, Ștefan, *Elemente de drept roman*, vol. I-IX, Tipografia „Curierul judiciar”, Societate Anonimă, București, 1921-1929.
125. MACOVEI, Ioan, *Tratat de drept al proprietății intelectuale*, Editura C.H. Beck, București, 2010.
126. MACDONALD, William Loyd, *The Pantheon: Design, Meaning and Progeny*, Harvard University Press, Cambridge, MA, 1976
127. MAGET, Antoinette, *Collectionnisme public et conscience patrimoniale. Les collections d'antiquités égyptiennes en Europe*, L'Harmattan, Paris, 2009.
128. MAGNANI, Giacomo, *Introduzione alla gestione dei beni culturali. L'ambiente normativo e culturale : opportunità e vincoli per il management delle istituzioni culturali*, EDUCatt, 2004.
129. MANSI, Antonio, *La tutela dei beni culturali e del paesaggio*, CEDAM, Padova, 2004.
130. MAINE, Henry Sumner, *Ancient Law : Its Connection with the Early History of Society and Its Relation to Modern Ideas*, John Murray, London, 1908.
131. MAYER-ROBITAILLE, Laurence, *Le statut juridique des biens et services culturels dans les accords commerciaux internationaux*, L'Harmattan, Paris, 2008.
132. MIRRI, Maria Beatrice, *Codice dei beni culturali e del paesaggio*, ed. a IV-a, Edizioni Sette Città, 2014.
133. VON MEHREN, Arthur Taylor, *The Civil Law System: An Introduction to the Comparative Study of Law*, ed. a II-a, Little Brown & Co Law & Business, 1977.
134. MERRYMAN, John Henry, PÉREZ-PERDOMO, Rogelio, *The Civil Law Tradition: An Introduction to the Legal Systems of Western Europe and Latin America*, ed. a III-a, Stanford University Press, 2007.
135. MIHU, Achim, *Antropologie culturală*, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 1999.
136. MINNERATH, Roland, *L'Église catholique face aux États. Deux siècles de pratique concordataire, 1801-2010*, Éditions du Cerf, Paris, 2012.
137. MITHEN, Steven, *After the Ice: A Global Human History, 20,000 – 5000 BC*, Harvard University Press, Cambridge, MA, 2006.
138. MOLCUȚ, Emil, *Drept privat roman*, Editura Universul Juridic, București, 2013.

139. MORRONE, Alfredo, *Elementi di diritto dei beni culturali e del paesaggio*, Giuffrè Editore, Milano, 2014.
140. MUREȘANU, Ștefan Lucian, *Antropologie culturală. Studii*, Editura Victor, București, 2011.
141. MURGESCU, Bogdan (coord.), *Istoria României în texte*, Editura Corint, București, 2001.
142. NAFZINGER, James A.R., KIRKWOOD PATERSON, Robert eds., *Handbook on the Law of Cultural Heritage and International Trade*, Edward Elgar Publishing, 2014.
143. NÉGRI, Vincent, *Patrimoine archéologique et son droit: questions juridiques, éthiques et culturelles*, Bruylant, Bruxelles, 2015.
144. NELKEN, David, *Adapting Legal Cultures*, Oxford Hart Publishing, 2001.
145. NICHOLAS, Barry, *An Introduction to Roman Law*, Oxford University Press, 1976.
146. NISTOR, Sergiu, *Protecția patrimoniului cultural în România : culegere de acte normative*, Editura Universității „Ion Mincu”, București, 2002.
147. de NOBLET, Christel, *Protection du patrimoine architectural aux États-Unis et au Royaume-Uni. Initiative privée à but non lucratif*, L'Harmattan, Paris, 2009.
148. OPRIȘ, Ioan, *Monumentele istorice din România: (1850-1950)*, Editura Vreamea, București, 2001.
149. PARPAGLIOLO, Luigi, *Codice delle Antichità e degli oggetti d'arte*, Libreria dello Stato, Roma, 1932.
150. PASQUALINI SALSA, Claudia, *Manuale di diritto ambientale*, Maggioli Editore, 2011
151. PĂUNESCU, Cristian, *Banca, banii și băncarii. Pagini de istorie bancară*, Editura Oscar Print, București, 2009.
152. PĂUNESCU, Cristian, MATEI, Salvarea aurului polonez, Editura Oscar Print, București, 2012.
153. PĂUNESCU, Cristian, MATEI, Dorin, TONE, Mihaela, BIRĂU, Gheorghe, *Odiseea aurului B.N.R. Tismana 1944-1947*, Editura Oscar Print, București, 2015.
154. PĂUNESCU, Cristian, ȘTEFAN, Marian (eds.), *Tezaurul Băncii Naționale a României la Moscova. Documente, ed. a III-a revizuită și adăugită*, Editura Oscar Print, București, 2019.
155. PETRONCELLI HÜBLER, Flavia, *I beni culturali religiosi. Quali prospettive di tutela*, ed. a III-a, Jovene Editore, Napoli, 2008.

156. PETZET, Michael, Principii internaționale ale prezervării monumentelor, trad. în lb. română de Ligia Andreica și Ioana Rus, Editura Utilitas, Cluj-Napoca, 2010.
157. PLANCHET, Pascal, Droit de l'urbanisme et protection du patrimoine: enjeux et pratiques, Le Moniteur, 2009.
158. POLI, Jean-François et alii coord., Droit et protection du patrimoine culturel dans les pays méditerranéens, L'Harmattan, Paris, 2006.
159. PONTHER, Jean-Marie et alii, Droit de la culture, Dalloz, Paris, 1996.
160. POPA, Nicolae et alii, Sociologie juridică, ediția a II-a, Editura Universității din București, București, 2003.
161. PRICE, William F. et alii, Introducere în antropologie culturală, trad. în lb. română de Eusebiu Tihan, Editura B.C.S, București, 2001.
162. de RADKOWSKI, Georges-Hubert, Antropologie generală, trad. In lb. română de Florin Ochiana, Editura Amarcord, București, 2000.
163. RENNA, M., SESSA, V.M., VISMARA MISSIROLI, M. (eds.), Codice dei beni culturali di interesse religioso, Giuffrè Editore, Milano, 2003.
164. ROLLI, Renato, SICLARI, Domenico (eds.), Codice dei beni culturali e del paesaggio, Aracne, 2016.
165. RUSANOVSKI, Iulian, Războiul Monumentelor: Soarta monumentelor din Basarabia, Bucovina de Nord, Transnistria din perioada 1918-1944, Editura Cu drag, Chișinău, 2018.
166. SALITURO, Giuseppe, Beni culturali e quadri normativi, Rubbettino, 2006;
167. SANDULLI, Maria Alessandra (ed.), Codice dei beni culturali e del paesaggio, ed. a II-a, Giuffrè Editore, 2012.
168. SAUJOT, Collete, Le droit français de l'archéologie, ed. a II-a, Editions Cujas, 2007.
169. SCALERA, Lucia, Beni culturali e „Nuovo Concordato”, Giuffrè Editore, Milano, 1990.
170. SCHMIDLIN, Bruno, Droit privé romain. 1: Origines et sources, famille, biens, sucesions, Université de Geneve, Faculté de droit, Geneva, 2008.
171. SCRIPCARU, Gheorghe, CIUCĂ Valerius M., Individul radical, Editura Fundației AXIS, Iași, 2006.
172. SIMION, Victor et alii, Bazele muzeologiei și conservării preventive a patrimoniului național cultural religios, Editura Trinitas, Iași, 2005.

173. SPERANȚIA, Eugeniu, *Principii fundamentale de filosofie juridică*, Institutul de Arte Grafice „Ardealul”, Cluj, 1936.
174. STAMATOUDI, Irini A., *Cultural Property Law and Restitution: A commentary to International Conventions and European Union Law*, Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, 2011.
175. STEIN, Peter, *Roman Law in European History*, Cambridge University Press, 1999.
176. STIEBING, William H., *Uncovering the Past: A history of Archeology*, Oxford University Press, 1994.
177. STOICESCU, Constantin, *Curs elementar de drept roman*, Editura Universul Juridic, București, 2009.
178. STRATI, Anastasia, *The Protection of the Underwater Cultural Heritage : An Emerging Objective of the Contemporary Law of the Sea*, Kluwer law International, 1995.
179. SUPIOT, Alain, *Homo juridicus: eseu despre funcția antropologică a dreptului*, traducere de Cătălina Teodora Burgă și Dorin Raț, Editura Rosetti Educațional, București, 2011.
180. Rafaele TAMIOZZO (ed.), *Il Codice dei beni culturali e del paesaggio. Decreto legislativo 22 gennaio 2004, n. 42*, Giuffrè Editore, Milano, 2005.
181. TAMIOZZO, Raffaele, *La legislazione dei beni culturali e paesaggistici: guida ragionata*, Giuffrè Editore, 2009.
182. TELLEGEN-COUPERUS, Olga, *A Short History of Roman Law*, Routledge, Londra, 1993.
183. TEMPESTA, Giuseppe, *Beni culturali circolazione giuridica e interesse religioso*, Cacucci Editore, Bari, 2012.
184. TOCCI, Mario, *Il regime giuridico dei beni culturali di interesse religioso*, Pacini Editore, 2017.
185. TOUZEAU, Line, *La protection du patrimoine architectural contemporain : recherche sur l'intérêt public et la propriété en droit de la culture*, L'Harmattan, Paris, 2011.
186. TREADGOLD, Warren T. (ed.), *Renaissances before the Renaissance : Cultural Revivals of Late Antiquity and the Middle Ages*, Stanford University Press, Stanford, CA, 1984.

187. TSIVOLAS, Theodosios, *Law and Religious Cultural Heritage in Europe*, Springer, 2014.
188. TOUZEAU-MOUFLARD, Line, Verjat, ARMELLE, *La protection des monuments historiques*, Dalloz, 2015.
189. ULPH, Janet, SMITH, Ian, *The Illicit Trade in Art and Antiquities: International Recovery and Criminal and Civil Liability*, Hart Publishing, Oxford and Portland, 2012.
190. UNGUREANU, Carmen Tamara, *Drept civil. Partea generală. Persoanele*, ed. a 2-a, Editura Hamangiu, București, 2013.
191. VADI, Valentina, de WITTE, Bruno coord., *Culture and International Economic Law*, Routledge, 2015.
192. Diego VAIANO, *La valorizzazione dei beni culturali*, G. Giappichelli Editore, Torino, 2011.
193. VASILE, Cristian, *Viața intelectuală și artistică în primul deceniu al regimului Caușescu: 1965-1974*, Editura Humanitas, București, 2014.
194. DEL VECCHIO, Giorgio, *Lezioni de filosofie juridică*, ediția a IV-a, traducere de Josif Constantin Drăgan, Editura Europa Nova, s.l., s.a.
195. VERTEMONT, Jean, *Dicționar al mitologiilor indo-europene*, traducere de Doina Lică și Lucian Pricop, Editura Amarcord, Timișoara, 2000.
196. VRDOLJAK, Ana Filipa ed., *The Cultural Dimension of Human Rights*, Oxford University Press, 2013.
197. VOICU, Marian, *Tezaurul României de la Moscova: inventarul unei istorii de o sută de ani*, Editura Humanitas, București, 2016.
198. VOLPE, Giulio, *Manuale di diritto dei beni culturali. Storia e attualità*, ed. a III-a, CEDAM, 2013.
199. ZANETTI, Giovanni Boldon, *Il nuovo diritto dei beni culturali*, Libreria Editrice Cafoscarina, 2016.
200. ZARTARIAN, Vahé, *Marile civilizații. China, India, Islam, Occident: o paralelă*, traducere de Mărgărita Vavi Petrescu, Editura Lider, s.l., s.a.
201. ZLĂTESCU, Victor Dan, *Drept privat comparat*, Editura Oscar Print, București, 1997.

B. Studii și articole.

1. ABRAHAMIAN, Levon, „Yerevan: Memory and Forgetting in the Organization of the Post-Soviet Urban Space”, în *Russian Cultural Anthropology After the Collapse of Communism*, A. Baiburin et alii (eds.), Routledge, London and New York, 2012, pp. 254-273.

2. ACCETTURA, Barbara, „I beni culturali tra ordinamento europeo e ordinamenti nazionali”, în: Aedon, (2003), 2 [Online] la <http://www.aedon.mulino.it/archivio/2003/2/accettura.htm>, 08 august 2019.
3. ALDANONDO SALAVERRIA, Isabel, „El patrimonio cultural de las confesiones religiosas”, în Revista catalana de dret públic, XXXIII (2006), pp. 149-179.
4. ALIBRANDI, V.T., „Valorizzazione e tutela dei beni culturali: ruolo dello Stato” în: Foro amministrativo, (1998), p. 1635.
5. AMOROSINO, Sandro, „I beni culturali d'interesse religioso nell'ordinamento amministrativo italiano”, în: Rivista trimestrale di diritto pubblico, (2013), 2, pp. 375-392.
6. BELLINGHAM, David, „The Underwater Heritage of the Riace Bronzes: Ethics, Provenance and the Art Market in Ancient Rome and Today”, în: Art, Cultural Heritage and the Market: Ethical and Legal Issues, Valentina Vadi et alii (eds.), Springer, 2014.
7. BENZO, Andrea, „Towards a Definition of Sacred Places: Introductory Remarks”, în: Between Cultural Diversity and Common Heritage: Legal and Religious Perspectives on the Sacred Places of the Mediterranean, Silvio Ferrari & Andrea Benzo (eds.), Ashgate, 2014, pp. 17-24.
8. BLAKE, Janet, „On Defining the Cultural Heritage”, în International and Comparative Law Quarterly, XLIX (2000), pp. 61-85.
9. BUZILĂ, Ciprian, „Conversia contemporană a patrimoniului ecleziastic din Roma. Studii de caz”, în: Revista Monumentelor Istorice, LXXXI (2015-2016), 1-2, pp. 7-20.
10. BUZILĂ, Varvara, „Sarvgardarea patrimoniului cultural imaterial”, în Akademos, XVII (2010), 2, pp. 44-48.
11. CAMMELLI, Marco, „Decentramento e „outsourcing” nel settore della cultura: il doppio impasse”, în Diritto Pubblico, I (2002), pp. 261-304.
12. CAPOTE-PÉREZ, Luis-Javier, „Cultural Heritage and Spanish Private Law”, în: Santander Art and Culture Law Review, III (2017), 2, pp. 237-254, [Online] la: https://www.researchgate.net/publication/326572513_Cultural_Heritage_and_Spanish_Private_Law, 06 august 2019.

13. CARPENTIERI, Paolo, „La tutela del paesaggio e del patrimonio storico e artistico della Nazione nell'art. 9 della Costituzione”, în *Rivista della Scuola Superiore dell'Economia e delle Finanze*, IV (2005), pp. 229-248.
14. CASINI, Lorenzo, „«Todo es peregrino y raro...»: Massimo Severo Giannini e i beni culturali”, în *Rivista trimestrale di diritto pubblico*, LXV (2015), 3, pp. 987-1005.
15. CONSTANTINESCU, Iulian Mihai, „Un model european privind patrimoniul cultelor religioase și finanțarea lor. Privilegii și discriminări”, în: *Patrimoniul cultural religios: legislație și jurisprudență*, Marius Balan et alii (eds.), Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2018, pp. 125-143.
16. DAMIAN, Constantin Iulian, „Sharia și fiqh, între ra'y, sunna și modernitate”, în: *Patrimoniul cultural religios: legislație și jurisprudență*, Marius Balan et alii (eds.), Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2018, pp. 59-80.
17. Gabriella DE GEORGI CEZZI, „Lo statuto dei beni culturali”, în *Aedon*, (2001), 3 [Online] la <http://www.aedon.mulino.it/archivio/2001/3/degiorgi.htm>, 08 august 2019.
18. DESVALLÉES, André, „Émergence et cheminement du mot patrimoine”, în: *Musées et collections publiques de France*, CCVIII (1995), pp. 6-29.
19. DOMENACH, Jean-Marie, „L'ubiquité de la violence”, în: *Revue Internationale des Sciences Sociales*, XXX (1978), 4, pp. 759-767.
20. DRELA, Monika, „Culture Goods in the Public Domain unde Polish Law – Acquiring and Disposing Difficulties”, în: *Santander Art and Culture Law Review*, II (2015), 1, pp. 291-302.
21. FARAH, Paolo Davide, TREMOLADA, Riccardo, „Diritti di proprietà intellettuale, diritti umani e patrimonio culturale immateriale”, în *Revista di Diritto Industriale*, LXIII (2014), pp. 21-47.
22. FRANCONI, Francesco, „The Human Dimension of International Cultural Heritage Law: An Introduction”, în: *The European Journal of International Law*, XXII (2011), 1, pp. 9-16.
23. GAUDEMET, Jean, „Le droit romain dans la pratique et chez les docteurs aux XIe et XIIe siècles”, în: *Cahiers de civilisation médiévale*, VIII (1965), pp. 365-380.
24. GEORGESCU, Cristina, „Repere istorice în restaurarea patrimoniului. Anamneza și etiopatogenia patrimoniului arheologic mobil”, în: *Secvențe din preistoria sud-estului Europei. Volum dedicat memoriei lui Mihai Șimon*, 2014, pp. 431-448.

25. GHERMAN, Elena, „Muzeul – entitate patrimonială și educațională”, în: *Patrimoniul cultural religios: legislație și jurisprudență*, Marius Balan et alii (eds.), Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2018, pp. 45-57.
26. GIANNINI, Massimo Severo, „I beni culturali”, în: *Rivista trimestrale di diritto pubblico*, XXVI (1976), 1, p. 3-38.
27. HAGEN, Hermann August, „The History of the Origin and Development of Museums”, în: *The American Naturalist*, X (1876), pp. 80-89.
28. IGNAT, Sanda, „Inventarul CMI al monumentelor (1892-1947)”, în: *Revista Monumentelor Istorice*, LXI (1992), 2, pp. 21-22.
29. JADAANE, Fehmi, „Philosophy in Islam”, în: *Culture and Learning in Islam*, Ekmeleddin Ihsanoğlu (ed.), UNESCO Publishing, s.l., 2003, p. 359-382.
30. MAZOWER, Mark, „Archaeology, nationalism and the land in modern Greece”, în *Dimitris Damaskos, Dimitris Plantzos (eds.), Μουσείο Μπενάκη*, 2008, pp. 33-36.
31. PANȚURU, Cosmin, „Încălcarea dreptului de proprietate a unor bunuri de patrimoniu bisericesc. Studiu de caz”, în: *Patrimoniul cultural religios: legislație și jurisprudență*, Marius Balan et alii (eds.), Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2018, pp. 243-256.
32. PETRESCU-DÎMBOVIȚA, Mircea, „Unele considerații cu privire la cercetarea arheologică ieșeană până la Primul Război Mondial”, în: *Arheologia Moldovei*, XX (1997), pp. 171-180.
33. RALSTON, Jan, HUNTER, John, „British Archaeology since the End of the Second World War”, în: *The Archaeology of Britain: An Introduction from Earliest Times to the Twenty-first Century*, ed. a II-a, J. Ralston și J. Hunter (eds.), Routledge, Londra/New York, 2009, pp. 1-17.
34. RIEGL, Alois, „The Modern Cult of Monuments: Its Essence and Its Development”, în *Historical and Philosophical Issues in the Conservation of Cultural Heritage*, Nicholas Stanley et alii (eds.), The Getty Conservation Institute, Los Angeles, 1996, p. 69-83.
35. SANDU, Dan, „Patrimoniul cultural rural, între extincție și modernismul temperat”, în: *Patrimoniul cultural religios: legislație și jurisprudență*, Marius Balan et alii (eds.), Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2018, pp. 35-44.
36. STOYANOV, Yuri, „The Sacred Spaces and Sites of the Mediterranean in Contemporary Theological, Anthropological and Sociological Approaches and Debates”, în: *Between Cultural Diversity and Common Heritage: Legal and*

- Religious Perspectives on the Sacred Places of the Mediterranean, Silvio Ferrari & Andrea Benzo (eds.), Ashgate, 2014, pp. 25-36.
37. STRINATI, Claudio, „Da Francesco Franceschini a Dario. Breve storia dei beni culturali”, [Online] la: https://www.huffingtonpost.it/claudio-strinati/da-francesco-franceschini-a-dario-beni-culturali_b_5747780.html, 02 august 2019.
38. VARSA-SZEKERES, Vera, „Right to Cultural Heritage as Universal Human Right”, [Online] la: <http://openarchive.icomos.org/619/1/353.pdf>, 06 decembrie 2017.
39. VECCO, Marilena, „A definition of cultural heritage: From the tangible to the intangible”, în: *Journal of Cultural Heritage*, XI (2010), pp. 321-324.
40. VOUDOURI, Daphne, „Law and the Politics of the Past: Legal Protection of Cultural Heritage in Greece”, în: *International Journal of Cultural Property*, XVII (2010), pp. 547-568.
41. WEILER-ESSER, Julia, „The new German Act on the Protection of Cultural Property - A better protection for archaeological heritage in Germany and abroad?”, în: *Journal of Art Crime*, (2017), pp. 3-10.
42. ZIMMERMANN, Reinhard, „Roman Law and European Culture”, în *New Zealand Law Review*, (2007), pp. 341-372.
43. ZLĂTESCU, Victor Dan, „Réflexions sur l'histoire du droit comparé en Roumanie” în: *Revue internationale de droit comparé*, LXV (1993), 2, pp. 411-418.

C. Surse webografice.

1. <http://droitromain.upmf-grenoble.fr/>
2. <http://www.legifrance.gouv.fr/>
3. <http://www.cimec.ro/>

4. <http://www.gazzettaufficiale.it/>
5. <http://www.cultura.ro/>
6. <http://www.legislation.gov.uk/>
7. <http://www.mc.gov.md/>
8. <http://www.english-heritage.org.uk/>
9. <http://www.culture.fr/>
10. <http://www.fastionline.org/>
11. <http://www.beniculturali.it/mibac/export/MiBAC/index.html#&panel1-1>
12. <http://e-a-a.org/>
13. <http://www.monumenteistorice.ro/>
14. <http://www.monumentinazionali.it/>
15. <http://www.icomos.ro/>
16. <http://icom.museum/>
17. <http://cnr-icom.ro/>
18. <http://www.egmus.eu/>
19. <http://www.mnir.ro/>
20. <http://www.worldlii.org/>
21. <http://heuright.eu/>
22. <http://www.arheologie.ro/>
23. <http://www.revistamonumenteloristorice.ro/>
24. <https://www.herodote.net>
25. <https://openheritage3d.org/>
26. <https://www.cyark.org/>

Abrevieri

Foro amm. C.D.S. – Foro Amministrativo Consiglio di Stato

Foro amm. T.A.R. – Foro Amministrativo – T.A.R. (II)

M. Of. – Monitorul Oficial

MiBAC – Ministero per i Beni e le Attività Culturali

T.A. – Tribunal administratif

T.A.R. – Tribunale Amministrativo Regionale